

7. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua).

8. Курган О. Г. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку як фактор підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств / О. Г. Курган // Стратегии развития Украины в глобальной среде : междунар. науч.-практ. конф. (7-9 ноября 2008 г.) : тезисы докладов. - Симферополь : ЦРОНИ, 2008. - С. 148-150.

9. Матвіюк В. Ю. Проблеми інноваційного розвитку України / В. Ю. Матвіюк, С. Р. Матвіюк // Вчені записки Харківського інститу-

ту управління. - 2009. - Вип. 26. - С. 113-120. - (Серія "Наука і практика управління").

10. Створення фіскального простору для зростання: огляд державних фінансів України : звіт Світового банку (вересень 2006) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.worldbank.org.ua>.

11. Баєва О. І. Інструменти залучення інвестиційних ресурсів / О. І. Баєва // Бізнес Інформ. - 2009. - № 11. - С. 5-7.

© Н. Дугієнко

УДК 658.7

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТ ТА РЕГІОНІВ

ПАВЛО ДУДКІН,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту підприємницької діяльності
Тернопільського національного технічного університету ім. Івана Пулюя*

ОЛЕНА ДУДКІНА,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри державного і муніципального управління
Тернопільського національного економічного університету*

У статті аналізуються окремі аспекти розвитку системи "освіта-наука-виробництво", створення та функціонування інноваційно-логістичних систем у вищих навчальних закладах як один із містоутворювальних чинників. Обґрунтовується необхідність удосконалення організації вищої освіти на інноваційно-логістичних засадах у контексті формування й реалізації регіональної інноваційно-інвестиційної політики. Подана порівняльна характеристика вищів Тернопільської області.

Ключові слова: інноваційний процес, навчально-науково-виробничий комплекс, регіональна інноваційно-інвестиційна політика, полюси росту, містоутворювальні чинники.

Постановка проблеми. Формування та реалізація державної соціально-економічної політики, спрямованої на забезпечення комплексного збалансованого розвитку економіки держави та її регіонів, досягнення високих соціальних параметрів рівня та якості життя населення, дотримання вимог екологічної безпеки на основі ефективного використання конкурентних переваг та соціально-економічного потенціалу територій, об'єктивно передбачає застосування новітньої інструментарію державного й регіонального управління, виробленого на засадах вираженої інноваційно-інвестиційної політики. Слід зазначити, що досягнення сталого розвитку регіонів, окремих адміністративно-територіальних утворень, оптимізація структури їх економіки, ефективне вирішення соціальних та екологічних проблем міст та регіонів у сучасних умовах глобалізації та регіоналізації можливе, передусім, на засадах переважно інноваційного розвитку, застосування новітніх підходів не лише у сфері виробництва, запровадження новітніх технологій та способів використання ресурсів, а найперше - у сфері формування інноваційного потенціалу, тобто у сфері науки й освіти.

З огляду на це актуалізуються завдання як на загальнодержавному, так і на регіональному та місцевому рівнях вироблення заходів стимулювання інноваційного процесу, забезпечення взаємозв'язку стадій та етапів усього інноваційного циклу системи "освіта-наука-виробництво". Особливе місце в цьому процесі займає вища школа, функціонування якої спрямоване на продукування, отримання, передачу та впровадження знань у практику господарської діяльності. Проте сучасний стан розвитку економіки України, наявна нормативно-правова база не дозволяють повною мірою реалізувати комплексний, логістично завершений підхід до системи організації, ресурсного, матеріально-технічного, фінансового та інформаційного забезпечення інноваційного процесу як такого й інноваційної діяльності у вищій школі зокрема.

Світова та європейська практика свідчить, що інноваційна, науково-технічна, освітня діяльність є тим інструментом, що здатний активізувати всі виробничо-економічні та соціальні процеси на рівні держав та регіонів. Саме вищі навчальні заклади можуть роз-

глядатись як своєрідні "полюси росту", як містоутворювальні ядра, навколо яких розвиватиметься економіка міст та регіонів. Це висуває посилені вимоги до розробки спеціальних заходів державної та регіональної інноваційно-інвестиційної політики, дієвих форм співпраці державних та регіональних органів управління, органів місцевого самоврядування із закладами освіти, науки та наукового обслуговування, у першу чергу, із вищими навчальними закладами стосовно створення навчально-науково-виробничих комплексів, де б могли поєднатися інтереси всіх зацікавлених сторін.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика впровадження інновацій в практику господарювання є предметом досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, зокрема класифікація та основні складові інноваційного процесу висвітлені в працях Й. Шумпетера [1], А. Хансена [2]. Макроекономічні аспекти інноваційного розвитку досліджували Д. Черваньов, Л. Нейкова [3], реалізацію інновацій на мікрорівні - С. Ілляшенко [4]. Окремі аспекти інновацій і логістики в організаційно-економічних системах аналізуються в дослідженнях В. Амітана, Р. Ларіної, В. Пілюшенка [5], взаємодія інновацій та логістики - у розвідках Н. Чухрай, Р. Патори [6].

Постановка завдання. Необхідність удосконалення відносин у системі вищої освіти, і передусім у близькій їй до реального бізнесу та його потреб зумовлюють імплементацію новітніх методів управління, зокрема інноваційно-логістичного, а це вимагає набуття нових знань, формування нестандартного мислення, новітньої системи підготовки фахівців вищими навчальними закладами та одночасно - вироблення спеціальної інноваційної політики, заходів інституційного забезпечення, ресурсної підтримки органів державної влади та місцевого самоврядування щодо розвитку закладів освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах, коли швидко змінюються технології, вимоги споживачів, з'являються нові матеріали та альтернативні джерела енергії, швидко застаріває накопичена інформація, постає потреба вдосконалення та переорієнтації організаційних структур, що функціонують у сфері науки та наукового обслуговування (СННО), зокрема через їх організаційно-функціональне об'єднання у формі логістичних ланцюгів, які за своєю глибинною сутністю сприяють підвищенню інноваційної адаптації та прискоренню процесів впровадження нововведень, розподілу ризиків. Саме логістичні підходи найбільш прийнятні для організації наукомістких видів діяльності, заснованих на використанні "інтелектуального капіталу", специфічних знань та навичок, накопичених протягом певного періоду навчання та практичної роботи фахівців. Логістичні ланцюги з найбільшою ймовірністю виникатимуть та розвиватимуться у сферах, де процес накопичення знань і вмінь не піддається ієрархічному контролю або регулюванню через ринкові механізми. Відповідно, вирішення проблем функціонування логістичних посередників у складних економічних системах, у т. ч. й у сфері науки та наукового обслуговування, є одним із кроків на шляху реформування економіки на державному та регіональному рівнях. З огляду на це вузівська наука може бути одним із найефективніших логістичних посередників у ланцюгу "освіта-наука-виробництво", пріоритетним системоутворювальним чинником розвитку економіки міст, регіонів та держави в цілому.

Як правило, у науковій літературі інноваційний процес розглядається як ланцюг взаємопов'язаних послідовних у часі подій, що приводять до вирішення головної мети - отримання економічного та соціального ефекту. Зокрема, інноваційний процес включає фундаментальні, прикладні дослідження, дослідне виробництво та прикладні розробки, підготовку до виробництва, виробництво, збут (реалізацію товарів, робіт, послуг). У науці та науковому обслуговуванні ці етапи можна деталізувати, але характерним для цього ланцюга є його циклічність, тобто кожна реалізована інновація повинна породжувати ідею наступної інновації. Організація інноваційного процесу має бути такою, щоб інноваційний процес став своєрідною логістичною системою, яка б не тільки була націлена на реалізацію основної задачі, але й вирішувала її найбільш раціональним шляхом.

Інноваційний процес розвивається не тільки в часі (від зародження ідеї до її комерційної реалізації), але й у просторі (від сфери науки через виробництво до сфери споживання). Виходячи з вищеведеного, можна запропонувати узагальнену модель інноваційного процесу через реалізацію його стадій у вищій школі (рис. 1) У цьому контексті інноваційний процес розглядається не з традиційної точки зору - у суто виробничому аспекті, а з позицій комплексного розуміння та логістичної послідовності всіх етапів інноваційного процесу, зокрема в навчально-науково-виробничому комплексі вищого навчального закладу (ВНЗ).

Однією із наріжних умов побудови розвинутого суспільства є інтеграція науки з виробництвом, проте сьогодні система "освіта-наука-виробництво", на жаль, залишається розірваною. Необхідно, щоб межі переходу одного етапу інноваційного процесу в інший були максимально прозорими й прийняття оптимального рішення з орієнтацією на кінцевий результат було можливим на всіх його ланках. У зв'язку з вищезазначеним, інноваційний процес слід розглядати, перш за все, з позиції раціональних умов його перебігу в конкретній організаційній (підприємницькій) структурі чи то на місцевому, чи на регіональному рівні.

Ефективність наукових досліджень і здійснення інноваційної діяльності вирішальним чином залежить від організації їх ресурсозабезпечення. Тому заходи з удосконалення системи фінансування науково-технічної та науково-освітньої сфери мають розглядатись як пріоритетні. За роки незалежності в Україні бюджетне фінансування на розвиток освіти, тобто інвестування в розвиток інтелектуального потенціалу, було недостатнім, так і не досягнувши 10 % від національного доходу (що відповідає близько 8 % ВВП), як було передбачено в частині другій статті 61 Закону України "Про освіту", а саме: "...Держава забезпечує бюджетні асигнування в освіту у розмірі, не меншому десяти відсотків національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність" [7]. Досвід міжнародних організацій доводить, що загальні видатки на освіту повинні становити не менш як 5 % ВВП, а якщо частка державних видатків менша 3,5 %, розпад системи освіти неминучий. Незважаючи на значний комерційний потенціал системи вищої освіти, вона навіть у найбільш розвинутих країнах значно залежить від державної підтримки. І одним із найбільших інвесторів в економіку знань є держава, якщо, звичайно, вона піклується про свою національну безпеку та національні інтереси.

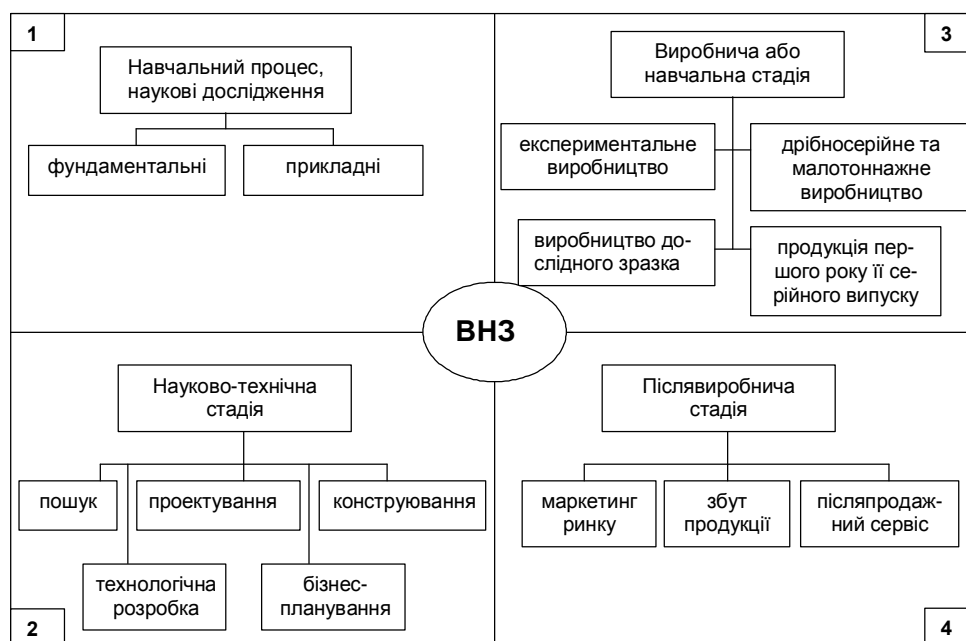

Рис. 1. Узагальнена модель реалізації інноваційного процесу у вищому навчальному закладі.

Серед країн Європи Україна посідає одне з останніх місць за відсотком коштів, що виділяються з державного бюджету на освітню сферу. На жаль, достойне фінансування освітньо-наукового потенціалу так і не перейшло з площини бажаної в реальну. Відтак постійне недофінансування вищої освіти призвело до зменшення кількості держбюджетних місць у вищих навчальних закладах, а відповідно, і частки студентів, що здобувають вищу освіту на безоплатній основі. Зменшуються й сукупні витрати на одного студента в Україні.

За останні роки з усіх освітніх ланок найсуттєвіших кількісних та якісних змін зазнала вища школа. Якщо порівняти з 1990 р., то мережа вищих навчальних закладів України виросла більш ніж удвічі (на пострадянському просторі - це один із найвищих показників). В Україні невпинно зростає частка студентів у загальній чисельності населення. Разом із тим, у регіональному розрізі спостерігаються значні територіальні відмінності. Так, у 2008-2009 н. р. у м. Києві на 10 тис. населення кількість студентів складала близько 2 тис. осіб, понад 900 осіб - у Харківській області, тоді як у Закарпатській - всього лише 161 особу [8].

Слід зазначити, що до регіонів з найвищим показником кількості студентів на 10 тис. населення належать не лише традиційні університетські регіони (Львівська, Одеська, Дніпропетровська, Харківська області), а й Тернопільська. Так, у 2008-2009 навчальному році за цим показником Тернопільська область вийшла на 4 місце. Цей феномен важко пояснити з економічної точки зору. На нашу думку, це можна пояснити тим, що населення області вважає, що економіка знань - майбутнє цього регіону, беручи за приклад тенденції, які спостерігаються в розвинутих країнах світу. Для органів місцевого самоврядування це є певним сигналом щодо зміни пріоритетів розвитку тих чи інших галузей, перш за все, за рахунок використання висококваліфікованих кадрів, шляхом створення різноманітних інноваційних структур.

За середньою чисельністю студентів вузів III-IV рівнів акредитації Тернопільська область вийшла на третє місце, пропустивши вперед лише м. Київ і Харківську область й випередивши традиційні освітньо-нау-

кові регіони - Дніпропетровську, Донецьку, Одеську і Львівську області. Водночас за рівнем виробництва валового регіонального продукту на душу населення, рівнем оплати праці область посідає одне з останніх місць. Саме тому наявність великої кількості студентів у регіоні формує чинники, що можуть розглядатись як містоутворювальні, з відповідною забезпечуючою інфраструктурою та достатнім інституційним підґрунтям.

Про місце освітньої галузі в розвитку регіону свідчать окремі показники функціонування найбільших вищих навчальних закладів області: Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя (ТНТУ), Тернопільського національного економічного університету (ТНЕУ) та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (ТНПУ). На ці навчальні заклади на ринку освітніх послуг припадає близько 75 % від усіх студентів, що навчаються у ВНЗ області (рис. 2).

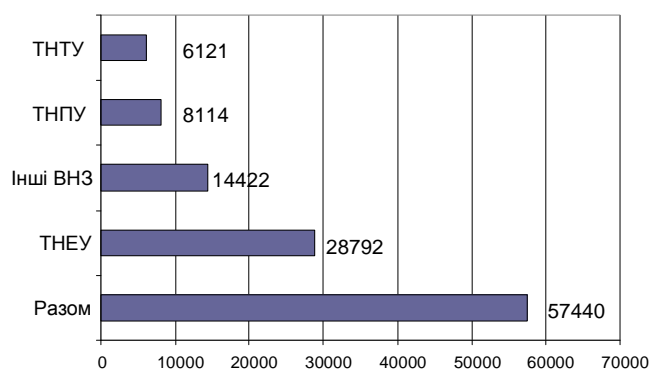

Рис. 2. Порівняльна діаграма чисельності студентів ВНЗ Тернопільської області III-IV рівнів акредитації всіх форм навчання і всіх джерел фінансування у 2008-2009 навчальному році, осіб.

Примітка: Складено на основі даних управління освіти Тернопільської обласної адміністрації.

Традиційно, кількість студентів у ТНЕУ є найбільшою серед ВНЗ Тернопільської області, як і обсяги бюджетного та позабюджетного фінансування. Щодо якісних показників, то першість тут належить ТНТУ, не випадково цей ВНЗ у всеукраїнському рейтингу знаходиться значно вище своїх конкурентів. Якщо порівняти показники якісного складу науково-педагогічних кадрів (рис. 3), то (порівняно із загальноукраїнськими параметрами) у ТНТУ вони складають: по докторах наук 1,75 проти 0,927, тобто перевершують загальноукраїнський показник майже у 1,9 раза; а по

кандидатах наук 6,14 проти 4,665, тобто в 1,32 раза. У ТНПУ аналогічні показники перевершують загальноукраїнські в 1,45 раза по докторах наук та 1,27 раза по кандидатах наук. У ТНЕУ відповідно в 1,2 раза по кандидатах наук, а от щодо докторів наук, то цей коефіцієнт складає 0,76.

Ще одним важливим якісним показником розвитку вищих навчальних закладів є обсяг фінансування, що припадає на одного науково-педагогічного працівника в розрізі загального, спеціального фонду та фонду науково-дослідних робіт (рис. 4).

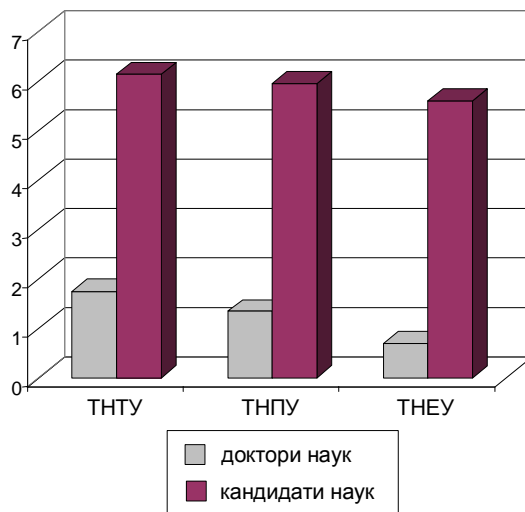

Рис. 3. Якісні та кількісні показники, що характеризують науково-педагогічний персонал у розрахунку на 100 студентів (осіб, денна форма навчання 2008-2009 навчальний рік).

Примітка: Складено на основі даних ВНЗ.

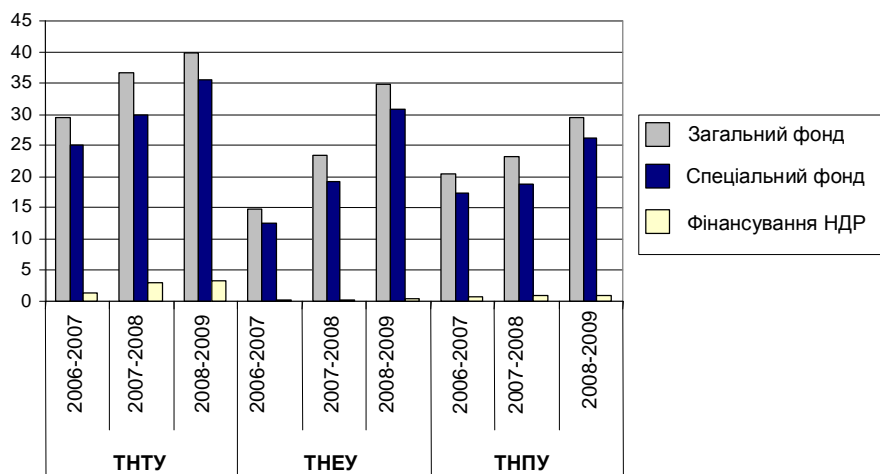

Рис. 4. Динаміка обсягів фінансування на одного науково-педагогічного працівника (тис. грн, 2006-2009 роки).

Примітка: Складено на основі даних ВНЗ.

Аналіз показує, що однозначним лідером за всіма трьома показниками є ТНТУ. Якщо провести аналогію із часткою наукових та науково-дослідних робіт у ВВП України й часткою обсягу НДР у загальному кошторисі ТНТУ, то співвідношення є таким: 0,93 % проти 4,5 % на користь ТНТУ. Відповідні співвідношення для ТНЕУ - 0,93 % проти 0,76 %; для ТНПУ - 0,93 % проти 2,1 %.

На ринку освітніх послуг виникла конкуренція ВНЗ, при цьому найбільшого рівня вона досягла у сфері підготовки економістів. Цю спеціальність диверсифі-

кувало багато ВНЗ. У найближчі 10-15 років конкуренція зростатиме, адже буде зменшуватись кількість абітурієнтів у зв'язку зі зменшенням чисельності населення в Україні. Можливо, нестача власних абітурієнтів буде покриватись за рахунок іноземних студентів. Це вносить свою специфіку в діяльність українських вишів, дозволяє розширювати географію наукових досліджень, створює умови для просування кращих наукових розробок за межі України, тим самим освітньо-науковий процес отримує новий прикладний напря-

мок. Підвищення якості підготовки спеціалістів як умова збереження статусу на ринку освітніх послуг можна вважати ключовою проблемою кожного ВНЗ.

Висновки

Тенденції, що складаються в досліджуваних ВНЗ, динаміка їх діяльності дають підстави для вироблення певних рекомендацій, у тому числі й щодо доцільності впровадження інноваційно-логістичного підходу в навчально-науково-виробничому комплексі. Розробка й упровадження виваженої інноваційно-інвестиційної політики держави та регіонів дозволить розвивати вищі навчальні заклади як своєрідні центри інноваційного росту, своєрідні логістичні посередники, навколо яких повинні концентруватися зусилля освітніх закладів, суб'єктів підприємницької діяльності, інституцій ринкової та соціальної інфраструктури, елементів громадянського суспільства, органів державної влади та органів місцевого самоврядування з відповідними фінансовими, матеріальними та інформаційними потоками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шумпетер И. Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры / И. Шумпетер. - М. : Прогресс, 1982. - 455 с.

2. Хансен А. Экономические циклы и национальный доход / А. Хансен. - М. : Экономика, 1997. - 528 с. - (Серия "Экономическое наследие". - Т. I-II сборника "Классики кейнсианства").

3. Черваньов Д. М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д. М. Черваньов, Л. І. Нейкова. - К. : Т-во "Знання", КОО, 1999. - 514 с.

4. Ілляшенко С. М. Інноваційний розвиток ринкових можливостей вітчизняних підприємств в умовах перехідного періоду / С. М. Ілляшенко // Економіка. Фінанси. Право. - 1999. - № 9. - С. 4-6.

5. Амітан В. Н. Логістизація процесів в організаційно-економічних системах : [монографія] / В. Н. Амітан, Р. Р. Ларіна, В. Л. Пілюшенко. - Донецьк : Юго-Восток, 2003. - 72 с.

6. Чухрай Н. Інновації та логістика товарів / Н. Чухрай, Р. Патора. - Львів : Вид-во національного ун-ту "Львівська політехніка", 2001. - 262 с.

7. Закон України "Про освіту" № 1060-ХІІ зі змінами від 11 червня 2008 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/pravo/law00>.

8. Соціально-економічний розвиток регіонів України за 2009 рік / Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

© П. Дудкін, О. Дудкіна

УДК 332:338.2

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА МІСТА

СЛИЗАВЕТА ЖДАНКО,

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу економіко-правових проблем містознавства Інституту економіко-правових досліджень НАН України, м. Донецьк

У статті розглянуто сучасний стан, узагальнено особливості та проблеми функціонування житлово-комунального господарства, зокрема теплового господарства м. Донецька, визначено основні напрями підвищення ефективності господарювання підприємств комунального сектора економіки та в цілому перспективи розвитку житлово-комунального господарства країни.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, місто, державно-приватне партнерство, комунальне підприємство, господарювання.

Постановка проблеми. Одним із соціально значущих секторів міської економіки є житлово-комунальний комплекс (ЖКК), який суттєво впливає і багато в чому визначає розвиток усього міського господарства. Кризовий стан житлово-комунального господарства (ЖКГ) України, недосконалість процесів тарифоутворення на послуги підприємств сфери, тарифної політики, низька якість житлово-комунальних послуг, недосконалість законодавчої бази, що регламентує відносини у сфері ЖКГ, енергетична неефективність житлового фонду та комунальної інфраструктури, невідповідність відносин у сфері ЖКГ змінам в економіці держави та відсутність їхньої інтегрованості в систему ринкових відносин унаслідок надзвичайної соціаль-

ної значущості, а отже, політизованості галузі є предметом пильної уваги й активного аналізу вчених, аналітиків, керівництва підприємств, владних структур, засобів масової інформації.

Незважаючи на заходи з реформування ЖКГ, комунальні підприємства працюють на межі галузевої кризи, в умовах економіки дефіциту. Упроваджені на регіональному рівні програми реформування та розвитку ЖКГ не дають очікуваних результатів, оскільки галузь не має можливості та ресурсів для розвитку [1, с. 5]. Одним із основних результатів неефективного функціонування житлово-комунальної сфери є зростання збитковості підприємств, які надають послуги ЖКГ. Так, протягом 2009 р. підприємства галузі отри-